

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>

**LITERARY AFFINITY, PARADOXICAL DEPICTION, AND FEATURES OF
SIMILARITY IN ARTISTIC CREATION (THE CASE OF ERNEST HEMINGWAY
AND ERKIN A'ZAM)**

Gulrukh Latifovna Imamova*Independent Researcher**Bukhara State University**Bukhara, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: comparative literature, literary kinship, similarity, paradox, Ernest Hemingway, Erkin Azam, symbolism, literary image, typological similarity, artistic thinking.

Received: 01.08.26**Accepted:** 02.08.26**Published:** 03.08.26

Abstract: This article examines the theoretical foundations of literary kinship, similarity and paradox as major methodological categories of comparative literature. Based on Ernest Hemingway's *The Old Man and the Sea* and Erkin A'zam's "Tanho qayiq", the paper reveals the role of these concepts in comparative literary analysis. The study demonstrates their significance in interpreting universal human values and national literary characteristics.

**BADIIY IJODDA ADABIY QARDOSHLIK, PARADOKSLI TASVIR HAMDA
SIMILARIT XUSUSIYATLAR (ERNEST XEMINGUEY VA ERKIN A'ZAM
MISOLIDA)**

Gulrux Latifovna Imamova*BuxDU mustaqil tadqiqotchisi**Buxoro, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: qiyosiy adabiyotshunoslik, adabiy qardoshlik, similarit, paradoks, Ernest Heminguey, Erkin A'zam, badiiy obraz, ramz, tipologik o'xshashlik, badiiy tafakkur.

Annotatsiya: Mazkur maqolada qiyosiy adabiyotshunoslikning muhim metodologik kategoriyalari — adabiy qardoshlik, similarit va paradoks tushunchalarining nazariy asoslari yoritiladi. Ernest Xemingueyning "Chol va dengiz" hamda Erkin A'zamning "Tanho qayiq" asarlari misolida ushbu kategoriyalarning badiiy matn tahlilidagi o'rni ochib beriladi. Tadqiqot natijasida mazkur tushunchalarning milliy va umuminsoniy qadriyatlarni yoritishdagi metodologik ahamiyati asoslab beriladi.

ЛИТЕРАТУРНАЯ БЛИЗОСТЬ, ПАРАДОКСАЛЬНОСТЬ ИЗОБРАЖЕНИЯ И ЧЕРТЫ СХОДСТВА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТВОРЧЕСТВЕ (НА ПРИМЕРЕ ЭРНЕСТА ХЕМИНГУЭЯ И ЭРКИНА АЗАМА)

Гульрух Латифовна Имамова

Независимый исследователь

Бухарского государственного университета

Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: сравнительное литературоведение, литературное родство, сходство, парадокс, Эрнест Хемингуэй, Эркин Аъзам, художественный образ.	Аннотация: В статье рассматриваются литературное родство, сходство и парадокс как важнейшие методологические категории сравнительного литературоведения. На материале произведений Эрнеста Хемингуэя «Старик и море» и Эркина Аъзама «Одинокая лодка» раскрывается их роль в сравнительном анализе художественного текста. Обосновывается значение данных категорий в выявлении национальных и общечеловеческих художественных ценностей.
--	--

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida qiyosiy adabiyotshunoslik milliy adabiyotlarning o‘zaro aloqalarini, tipologik yaqinliklarini hamda umuminsoniy badiiy qadriyatlarni tadqiq etuvchi muhim ilmiy yo‘nalish sifatida rivojlanmoqda. Mazkur fan turli xalqlar adabiyotlarida uchraydigan umumiy estetik qonuniyatlar, badiiy tafakkur evolyutsiyasi va inson ruhiyatining badiiy ifodalanish shakllarini o‘rganishga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy adabiyotshunoslikda qiyosiy metod faqat adabiy ta’sirlarni aniqlash bilangina cheklanmay, balki asarlar o‘rtasidagi tipologik yaqinlik, poetik umumiylik hamda semantik qatlamlarni ochib berishda ham muhim metodologik vosita hisoblanadi.

Ernest Hemingueyning “Chol va dengiz” hamda Erkin A’zamning “Tanho qayiq” asarlari turli milliy adabiyotlarga mansub bo‘lishiga qaramay, ularda insonning ruhiy olami, yolg‘izlik, kurash, sabr va hayot falsafasi kabi umuminsoniy g‘oyalar badiiy jihatdan mushtarak tarzda ifodlangan. Ushbu jihatlar mazkur asarlarni qiyosiy-tipologik nuqtai nazardan tadqiq etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi qiyosiy adabiyotshunoslikda adabiy qardoshlik, similarit va paradoks kategoriyalarining nazariy mohiyatini ochib berish hamda ularning Ernest Heminguey va Erkin A’zam asarlari misolida namoyon bo‘lish xususiyatlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Qiyosiy adabiyotshunoslikning nazariy asoslari XIX asr oxiri va XX asr davomida shakllanib, bugungi kunda gumanitar fanlarning mustaqil ilmiy yo‘nalishlaridan biri

sifatida e'tirof etiladi. Dastlabki tadqiqotlarda asosiy e'tibor adabiy ta'sir (influence) va adabiy aloqalarni aniqlashga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy qiyosiy adabiyotshunoslik adabiyotlar o'rtasidagi tipologik yaqinliklar, poetik tizimlar hamda umumiy estetik qonuniyatlarni o'rganishga yo'nalgan. Mazkur yo'nalishning yetuk nazariyotchilaridan biri bo'lgan René Wellek va Austin Warren qiyosiy adabiyotshunoslikni ikki yoki undan ortiq adabiyotlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganuvchi fan sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, qiyosiy tadqiqot faqat tarixiy ta'sirlarni aniqlash bilan chegaralanmasdan, badiiy shakllar, motivlar, obrazlar tizimi hamda estetik tamoyillarning umumiy rivojlanish qonuniyatlarini ham o'rganishi lozim. Ana shu yondashuv bugungi kunda adabiy qardoshlik tushunchasining nazariy asosini tashkil etadi. Rene Uellek va Ostin Uarren ta'kidlaganidek, "Comparative literature... will not merely study "influences" but will analyze the relationships between literatures in a broader sense, including parallels, affinities, and the general development of literary forms and themes." ya'ni adabiyotlararo tadqiqotlar faqat ta'sirni emas, balki umumiy insoniy tajribalar va estetik kategoriyalarni ham ochib beradi.

Qiyosiy adabiyotshunoslikda "adabiy qardoshlik" (literary kinship) tushunchasi turli milliy adabiyotlar o'rtasidagi ichki yaqinlik, ruhiy uyg'unlik va umumiy estetik tamoyillarni aniqlash va tahlil qilish uchun keng qo'llaniladi. Bu tushuncha, odatda, faqat mualliflar o'rtasidagi bevosita ta'sir (influence)ni o'rganishga emas, balki adabiyotlararo tipologik o'xshashliklar, mavzular, obraz tizimlari va badiiy uslublar parallellarini aniqlashga qaratilgan. "Comparative literature... is the study of relationships between two or more literatures. It does not confine itself merely to the study of influences, but also to the analysis of parallels, affinities, and the general development of literary forms and themes." Ushbu manbaga ko'ra, adabiyotlar o'rtasidagi tarixiy va madaniy aloqalar va insoniyatning umumiy ruhiy tajribasi va estetik ehtiyojlari parallel tarzda ifodalaniladi. Adabiy qardoshlik milliy adabiyotlar o'rtasidagi tarixiy va madaniy aloqalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi, hamda insoniyatning umumiy ruhiy tajribasi va estetik ehtiyojlarini ochib beradi.

Adabiy qardoshlik quyidagi jihatlar orqali namoyon bo'lishi mumkin:

1. Mavzu va g'oya parallellari – turli milliy adabiyotlarda insoniy tajriba, yolg'izlik, kurash, sevgi yoki tabiiy dunyo bilan bog'liq mavzular o'xshash tarzda yoritilishi.
2. Obrazlar va xarakter tizimlari o'xshashligi – qahramonlar ruhiyati, ularning ijtimoiy va shaxsiy kurashlari turli asarlarda parallel tarzda tasvirlanadi.
3. Badiiy uslub va poetik vositalardagi umumiylik – masalan, minimalizm, paradoks, ramziy tasvir yoki monologlar yordamida psixologik chuqurlik yaratish.
4. Falsafiy va estetik qarashlardagi uyg'unlik – inson tabiatini anglash, hayotiy haqiqatlarni yoritish va universal qadriyatlarni ifodalash.

Qiyosiy adabiyotshunoslikning zamonaviy konsepsiyasini rivojlantirgan olimlardan biri Claudio Guillén hisoblanadi. U qiyosiy tadqiqotlarda faqat tashqi tarixiy aloqalarni emas, balki asarlarning ichki strukturasi, poetik tizimi va funksional xususiyatlarini ham oʻrganish zarurligini taʼkidlaydi. Olimning fikricha, adabiy oʻxshashliklar koʻpincha insoniyat tafakkurining umumiy rivojlanish qonuniyatlari bilan belgilanadi. Shu bois similarit kategoriyasi oddiy tashqi oʻxshashlikni emas, balki asarlarning semantik, strukturaviy va poetik mushtarakligini ifodalaydi.

“Shu jihatdan, adabiy qardoshlik qiyosiy adabiyotshunoslikda muhim metodologik vosita sifatida qaraladi. U nafaqat ikki yoki undan ortiq milliy adabiyot oʻrtasidagi tarixiy taʼsirlarni aniqlashga yordam beradi, balki badiiy tafakkurdagi universal va milliy xususiyatlarni solishtirish, matnlarning struktura va semantik qatlamlarini oʻrganish orqali chuqur tahlil imkonini beradi”

Masalan, Ernest Hemingwayning “The Old Man and the Sea” asaridagi Santyago obrazini oʻzbek adabiyotidagi Erkin Aʼzamning “Tanho qayiq” asari bilan qiyoslaganda, insonning yolgʻiz kurashi, tabiat bilan muloqoti va ichki ruhiy kurashi oʻxshash mavzular sifatida koʻrinadi, ammo milliy mentalitet va estetik talqin jihatidan farqlanadi. Shu tarzda, adabiy qardoshlik orqali turli madaniy kontekstlarda inson tajribasining umumiy va oʻziga xos jihatlarini aniqlash mumkin.

Paradoks nazariyasining ilmiy talqini M. H. Abrams tomonidan keng yoritilgan. Olim paradoksni tashqi jihatdan bir-biriga zid koʻringan, ammo chuqur mantiqiy mazmunga ega boʻlgan badiiy fikr sifatida izohlaydi. Zamonaviy adabiyotshunoslikda paradoks badiiy matnning falsafiy qatlamini ochuvchi muhim poetik vosita sifatida eʼtirof etiladi. Ayniqsa, ekzistensial ruhdagi asarlarda paradoks inson tabiatining murakkabligi, ruhiy qarama-qarshiliklari va hayot falsafasini ifodalashda muhim badiiy funksiyani bajaradi.

Oʻzbek adabiyotshunosligida ham qiyosiy tadqiqotlarga boʻlgan qiziqish tobora ortib bormoqda. Soʻnggi yillarda jahon va oʻzbek adabiyotlari oʻrtasidagi tipologik aloqalarni oʻrganishga bagʻishlangan ilmiy izlanishlar amalga oshirilayotgan boʻlsa-da, Ernest Xemingueyning “Chol va dengiz” hamda Erkin Aʼzamning “Tanho qayiq” asarlarini aynan adabiy qardoshlik, similarit va paradoks kategoriyalari asosida kompleks tarzda tadqiq etishga bagʻishlangan ilmiy ishlar yetarli darajada uchramaydi. Mazkur maqola ushbu boʻshliqni toʻldirishga qaratilgan boʻlib, qiyosiy adabiyotshunoslikning zamonaviy metodologik yondashuvlari asosida mazkur asarlarning poetik mushtarakligi va milliy oʻziga xosligini tahlil qiladi.

Ernest Xemingueyning “Chol va dengiz” asarida paradoksning eng mashhur namunasi Santyagoning quyidagi fikrida mujassamlashgan:

“A man can be destroyed but not defeated.” (“Insonni yakson qilish mumkin, ammo uni magʻlub etib boʻlmaydi.”) Mazkur jumla tashqi jihatdan qarama-qarshi maʼnoni ifodalaydi. Jismonan inson yengiladi, biroq maʼnaviy jihatdan magʻlub boʻlmaydi. Aynan mana shu qarama-

qarshilik paradoksning asosiy belgisi hisoblanadi. Bu yerda “destroyed” va “defeated” tushunchalari bir-biriga yaqin ko‘rinsa-da, yozuvchi ularni qarama-qarshi semantik maydonga joylashtiradi. Natijada asarning asosiy falsafiy g‘oyasi shakllanadi: insonning haqiqiy qudrati uning jismoniy emas, balki ma‘naviy bardoshidadir.

Yana bir paradoks mavjud bo‘lgan misol Santyago ulkan marlinni qo‘lga kiritadi, ammo qirg‘oqqa faqat skeleti bilan qaytadi, g‘alaba → mag‘lubiyat va ayni paytda mag‘lubiyat → ma‘naviy g‘alaba bir vaqtda mavjud.

Paradoks aynan shu ikki qarama-qarshi holatning uyg‘unligidan yuzaga keladi.

Erkin A‘zamning “Tanho qayiq” asarida asosiy qahramon Orol bobo odamlar orasida yashaydi, ammo u ichki dunyosida mutlaqo yolg‘iz. Bu holat quyidagi paradoksni yuzaga keltiradi: jamiyat ichida yashash ↔ ruhiy yolg‘izlik, asarning nomining o‘zi ham paradoksdir. “Tanho qayiq” Qayiq odatda insonlarni birlashtiruvchi vosita. Ammo bu asarda u yolg‘izlik timsoli sifatida namoyon bo‘ladi.

Demak, bunda birlashtiruvchi vosita → ajralish ramzi ko‘rinishiga ega bo‘ladi. Bu esa paradoksli obraz hisoblanadi.

Maqolada similarit (o‘xshashlik)ni yoritish ekanmiz Tematik similarit har ikkala asarda ham bosh mavzu hisoblanadi, ya‘ni bunda inson va tabiat; yolg‘izlik; kurash; sabr; umid. Masalan, Santyago dengiz bilan kurashadi. Orol bobo esa hayot bilan kurashadi. Kurash obyekti turlicha, ammo kurash falsafasi bir xil.

Obraz similaritiga to‘xtalar ekanmiz bunda ikkala qahramonning ham yolg‘izligi; qariligi, sabrliligi, matonatini misol qilish mumkindir.

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, strukturaviy-semantik, germeneytik va qiyosiy-tarixiy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, badiiy matnni kompleks tahlil qilish tamoyillari asosida Ernest Xeminguey va Erkin A‘zam asarlaridagi obrazlar tizimi, ramzlar, paradoksli tasvirlar hamda badiiy o‘xshashliklar ilmiy jihatdan tahlil qilindi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, adabiy qardoshlik, similarit va paradoks qiyosiy adabiyotshunoslikning bir-biri bilan uzviy bog‘liq metodologik kategoriyalaridir. Adabiy qardoshlik milliy adabiyotlar o‘rtasidagi ruhiy va estetik yaqinlikni belgilasa, similarit ushbu yaqinlikni konkret badiiy elementlar orqali ilmiy asoslaydi. Paradoks esa asarning falsafiy mazmunini ochib beruvchi poetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Ernest Xemingueyning “Chol va dengiz” hamda Erkin A‘zamning “Tanho qayiq” asarlarining qiyosiy tahlili insonning yolg‘izlik, kurash, sabr va ruhiy bardoshlilik kabi umuminsoniy qadriyatlari turli milliy adabiy makonlarda mushtarak badiiy ifoda topganini

ko'rsatadi. Shu bilan birga, har bir asarda milliy mentalitet va estetik tafakkurning o'ziga xos jihatlari saqlanib qolgan.

Mazkur tadqiqot natijalari qiyosiy adabiyotshunoslik metodologiyasini yanada boyitishga xizmat qiladi hamda jahon va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi tipologik aloqalarni o'rganishda yangi ilmiy yondashuvlarni shakllantirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

References:

1. Abrams, M. H. A Glossary of Literary Terms. Cengage Learning, 2012.
2. Guillén, Claudio. The Challenge of Comparative Literature. Harvard UP, 1993.
3. Hemingway, Ernest. The Old Man and the Sea. Scribner, 1952.
4. A'zam, Erkin. Tanho qayiq. Toshkent: Sharq, 2018.
5. Wellek, René, and Austin Warren. Theory of Literature. Harcourt, 1949.